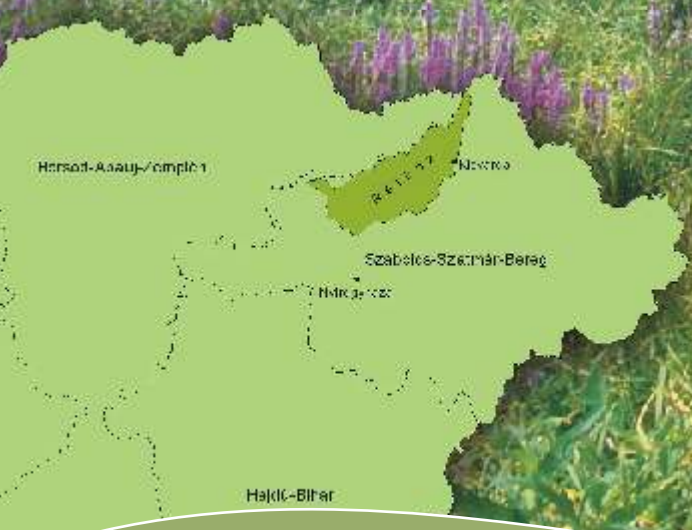
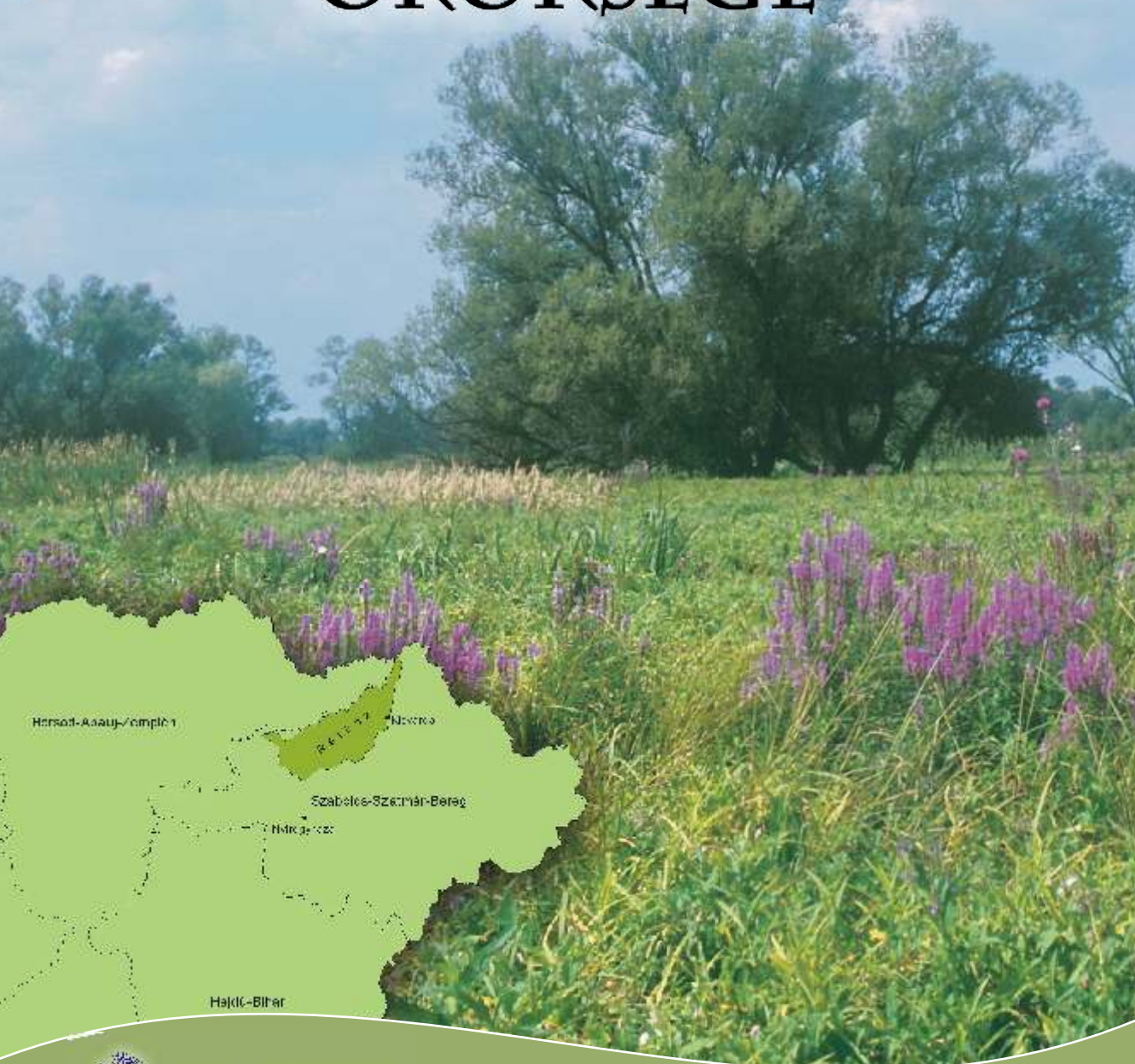

RÉTKÖZ

EGY VÍZIVILÁG ÖRÖKSÉGE

Az ismeretlen Rétköz

Hanság, Ecsedi-láp, Kis-Balaton... - aligha van olyan ember az országban, sőt, a teljes magyar nyelvterületen, kiben ezekről a szavakról nem egy vadregényes vízvilág vonzó képe idéződné fel. Sajnos be kell vallanunk, hogy a hajdani Szabolcs megye tiszai árterén elhelyezkedő Rétköz neve - bár az itt lakók büszkén tartják számon kötetésüket - nagyon kevesek számára ismeretes a székebb pátrián kívül. Pedig ha tudnák! Ha tudnák, hogy nem is oly régen itt volt a Kárpát-medence egyik legnagyobb lápvidéke! Hogy az ősi vízvilágból a Rétköz sok szempontból többet és jobb állapotban rözött meg, mint a teljesen megsemmisült Ecsedi-láp, a mesterségesen újjáélesztett Kis-Balaton, és a szocialista építkezés áldásait máig ki nem hever Hanság.

A százötven évvel ezelőt kezdődött ármentesítés révén a Rétköz is alapjaiban megváltozott. A felszabadult termő földek a szabolcsi táj egyik éléskamrájává tették a lápvidéket. A szántók között azonban mindmáig megmaradtak a régmúltat idéző „haszontalan” mocsarak, lápok, belvizes laposok. Itt az ideje, hogy más szemmel nézzünk rájuk.

A Rétköznek ugyanis ez a természeti örökség az egyik legnagyobb, ám mindmáig alig felismert kincse. Ezzel egyidejűleg viszont egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy túl nagy árat fizettünk a totális lecsapolásért, és gazdasági-társadalmi szempontból is egyre kevésbé fenntartható a vizek egyoldalú elvezetésén alapuló gazdálkodás.

Kiadványunk azért készült, hogy naprakész kutatásaink alapján minden érdeklődő és érdekelt számára bemutassuk a pótolhatatlan természeti értékeket, azok szerepét egy egészségesen működő tájban. Egyúttal fel szeretnénk hívni a figyelmet arra, hogy a hajdani vízvilág örökségének értés és okszer tájhasználattal való megőrzése mindannyiunk elemi, a pillanatnyi vélt gazdasági hasznon is messze túlmutató, és azzal nem okvetlenül ellentétes érdeke.

Révész Márton felvétele

Elsüllyedt buckavidék

Nehéz elképzelni, hogy a jégkorszak végén a Rétköz felszínét is a nyírségihez hasonló délceg buckák uralták. Ezt követően azonban a terület (a Bodroghközzel együtt) környezetéhez képest jelentősen (15-25 méterrel) süllyedni kezdett. Ennek következtében jelent meg a területen a Tisza, amely kanyargózó mozgásával a magasabb felszíneket letarolta, szigetekké tagolta, az alacsonyabbakat pedig a hegyekből hozott hatalmas mennyiségű hordalékával töltötte fel.

Így alakult ki az a hatalmas medence, mely ma a Rétköz központi részét alkotja. Bár az egykori megsüllyedt buckák emlékeként a felszín máig enyhén hullámos, komolyabb homokhegyek csak a tájegység peremi részein (a déli, Nyírség felőli oldalon, és északon, Dombrád és Döge között) találhatóak.

Sokan úgy képzelik, hogy a Tisza, (a szabályozások előtt) a Rétközt mint egy lavort feltöltötte, elmocsarasította, majd a tokaji kapu irányában távozott. Korántsem így működött a dolog. Az enyhén hullámos felszín medencébe a folyó vize több kisebb, sajátos hálózatba szerveződve mederrel rendelkező ágon, éren (Szebecse, Kis-Tisza, stb.) át érkezett, fokozatosan töltve fel az itt található tavakat, lápokot, réteket, ám szárazon hagyva a kisebb kiemelkedéseket. Apadáskor aztán ugyanezek a medrek vezették vissza a fölös vizeket a Tiszába. Sőt, a Nyírség felőli, a buckavölgyek időszakos „folyásaiban” érkező vizek is ezeken át távoztak a területről. Ebben az időszakban még kiterjedt erdőségek, úszólápok, nádasok, zsombékosok, és sekély tavak uralták a tájat.

A Rétközsi vízvilága tehát egy bonyolult, de jól szabályozott rendszerbe szerveződött. Olyanba, amibe az ember is jól be tudott illeszkedni.

A Rétköz laposa

*Belvizes években kirajzolódnak a régi tavak és lápok
Vác Sándor felvétele*

*Rétközi homokhegyek
Szigetvári Csaba felvétele*

Posvány vagy földi paradicsom?

Bizonyára nagyon sokan úgy tudják, hogy a folyószabályozások el t t az Alföld ártéri régióiban - így a Rétközben is - a zabolátlan áradások, a pusztító vizek, a leveg t is mérgező visszamaradó posványok szinte élehetlenné tették a tájat. Vajon mi az oka annak mégis, hogy régészeti kutatások alapján a k korszak óta gyakorlatilag minden megjelen nép, kultúra (így a honfoglaló magyarok is) legnagyobb el szeretettel az ártereken telepedett meg? Valószínűleg nem k tévedtek.

A közelmúlt kutatásai arra utalnak, hogy seink tudatosan, okszerűen finom beavatkozásokon alapuló tájhasználatot termékeny és lakhatóvá tették a nem is olyan szeszélyes folyók árterét. E szerint a koncepció szerint az úgynevezett ártéri-, vagy fokgazdálkodás a Kárpát-medence nagy síksági folyói mentén általánosan elterjedt volt a középkorban. Ennek elve - nagyon leegyszer sítve - az volt, hogy az ártér természetes ereit, medreit, laposait (illetve magát a folyót) ásott erekkel (ún. fokokkal) kapcsolták össze, így kormányozva a vizek folyását áradás és apadás idején. A víz ezáltal szabályozottan, kiegyenlített módon jutott az ártér különböző térszín részeibe, s a visszavezetés is a megfelelő id ben és mértékben történt. A fokok m ködtetése, valamint az alkalmazkodó tájgazdálkodás révén biztosították, hogy a vizek egy-egy területen csak a szükséges id szakban és mennyiségben legyenek jelen. A települések, szántók szárazon maradtak, a kaszálók, legel k, gyümölcsösök, erd k rövidebb idej megtermékenyít elöntést kaptak, a nádasokban és a halak ívását szolgáló tavakban pedig huzamosabban megmaradhatott a víz. Különösen hatékony és fenntartható gazdálkodást jelentett ez a halászat terén. A további ártéri haszonvételek (csíkászat, méhészet, sulyomszedés, nádvágás, nádaly- és tekn sbékafogás, stb.) a hagyományos mez gazdálkodás mellett kiegyensúlyozott megélhetést nyújthattak az itt lakóknak. Sokan hajlamosak egyfajta földi paradicsomnak tekinteni ezt az id szakot. Meglehető, ez túlzás, és sok a kérd jel a fokgazdálkodás való s jelent ségével kapcsolatban, mégis biztosak lehetünk abban, hogy seink nem véletlenül szerettek az ártereken megtelepedni.

A nagyfokú együttm ködések, a rétek és vizek közös használatán, a jobbágyság jelent s önállóságán alapuló ártéri gazdálkodás szükségsszerűen t nt el az egyre mohóbb nemesség XVIII. századi „öntudatra ébredésével”, a jobbágyság terheinek növelésével,

si halászati módok újjáélesztése
Fotó: Bokartisz

a központosító abszolutista hatalom megerősödésével, az ártermel gazdálkodás fellendülésével. S minden bizonnyal közrejátszott benne a vízgyűjtőn fokozódó erdőirtás is, minek révén a folyók járása egyre kiszámíthatatlanabb és pusztítóbb lett.

A XIX. századi ármentesítő munkálatok elsősorban a (földesúri) szántóterületek növelését szolgálták, így a cél az akkori idők racionalitása szerint a víz minden áron való elvezetése lett. Mindez sikerült is, s kétségtelen eredménye a sok ármentesített termőföld lett. A XX. században további, egyre nagyobb költséggel létesített és fenntartott lecsapoló rendszerek a legmélyebben fekvő területeket is igyekeztek kiszárítani.

Napjainkban a kép kettős. Egyik oldalról a kiélezett versenyhelyzetben egyre inkább tapasztalható, hogy fenntarthatatlan és irracionális teher a gazdálkodók és a társadalom számára a természetes vizek elleni védekezés (majd aszály idején az öntözés). Másrészt sokak szerint még így is túl sok a haszontalan lág, mocsár, belvizes terület, s még több pénzt kell költeni a vizek elleni küzdelemre.

Vajon tovább kell erőtelnünk a vizek elvezetését, vagy tanulhatunk seink alkalmazkodó, finom beavatkozásokra építő tájhasználatából?

Tavak, erdők, mocsarak és erek hálózata a Rétközben (1860)

A Tisza

A Tisza rétközi szakasza a folyó kevésbé szabályozott részei közé tartozik. Bár itt is történtek átvágások, és a szűkre szabott hullámtér végleg elszigetelt dűlt a rétközi medencét, az élő természeti örökséget mégis kivételesen jó állapotban lelhetjük fel.

A Rétköz mentén a Tisza ma is mozgásban van: építi és bontja partjait. A vízben még szép számmal élnek olyan ritka, érzékeny bennszülött halfajok, mint a fokozottan védett magyar és német bucó. A folyamatosan épülő, lassan vándorló és feltöltődő homokpadokon a füzes-nyaras galériaerdők spontán módon születnek újjá, míg a meredek szakadópartok számos ritka élőlényt, köztük a hungarikumnak számító tiszavirág, vagy a világszerte megritkult partifecske jelentős állományai számára nyújtanak otthont. A még megmaradt vadregényes füzesek, nyarasok idős állományaiban költ a fekete gólya és a nagy fülemüle. A szórványosan elforduló tölgyesek rücs-gyertyános erdőfoltok azoknak a rengetegeknél a leszármazottai, melyek még a XVIII. század végén is nagy kiterjedésben borították a Rétköz területét. Az erdők és a rétek védett ékessége a nyári tiszike és az őszi virágzó tiszaparti margitvirág. A hullámtér változatosságához és természetes megközelítéséhez nélkülözhetetlenek a halak ívásában is jelentős szerepet játszó tündérrózsás-sulymos holtágak, és a nyárra kiszáradó sekély tavacsok.

Az alkalmazkodó tájhasználat hírmondói a hullámtéri gyümölcsösök. Vidékünkön felfedezhetők az almát, diót, körtét, szilvát természetesen az áradások által rendszeresen megtermékenyített, kiegyenlített klímájú területen. A sajnos egyre inkább elhanyagolt „dzsungelgyümölcsösökben” sokfelé találkozhatunk elfeledett tájfajtákkal is, egészséges példányaival.

Vajon továbbra is a saját igényeinkhez akarjuk szabni a Tiszát, vagy hajlandóak vagyunk egy kicsit több teret juttatni neki?

Boros Gergely felvétele

Fekete és fehér gólya
(*Ciconia alba*, *C. nigra*)
Lesku Balázs felvétele

Fehér tündérrózsa (*Nymphaea alba*)
Lesku Balázs felvétele

Magyar bucó (*Zingel zingel*)
Sallai Zoltán felvétele

Tiszai holtág Tuzsérnál
Boros Gergely felvétele

Lápok

A Rétköz valaha hazánk egyik legnagyobb lápvidéke volt. A tartós vízborításban a nád, sás, gyékény szerves anyagai nem bomlanak le, hanem vastag t zegréteggént halmozódnak fel. Az így keletkez láp sokszor a víz tetejére emelkedik: ezeken az úszólápokon egykor legeltetés és kaszálás is folyt. A Rétközben nem egyszer el fordult, hogy a lápon legelész gulyát átfújta a szél a szomszéd falu határába!

Mára alig pár száz hektárnyi hírmondója maradt az egykori lápoknak, úszó változatukkal pedig csak egyetlen helyen találkozhatunk. Pedig a lápi t zeg a légköri szén-dioxid egyik legfontosabb megköt je (a most kibányászott k szénmez k is lápi körülmények között képz dtek évmilliókkal ezel tt), így fontos tényez je a klímaegyensúlynak. A Rétköz lecsapolása után kiszáradó, leveg re jutott t zegb l sok ezer év megkötött szén-dioxidja jutott a légkörbe, és sokfelé ma is rendszeresen leégetik a területeket. Emellett a lápok a talajvíz természetes tárolói, befogadói. A t zeges talajú lápmedencék szivacsos t zegrétegükben nagy mennyiség vizet raktározhatnak el, s száraz id ben mérséklék környezetük víz- és párahiányát.

De a lápok él világa is igazán egyedülálló. Hatalmas élményt nyújtanak az emberes méret zombékosok, „rakottyaival”, füzesekkel tarkított nádas-gyékényesek (rég elnevezéssel: a cseret). Számos ritka, védett fajunk kizárólag a tartós vízborítású lápokban él. Közéjük tartozik a fehér virágú hínársz nyeget alkotó békaliliom, a kúszó töv lápi csalán, a zombékokra föltekerg z mocsári lednek. A legháborítatlanabb lápok belseje pedig olyan ritka madarak menedéke és fészkel helye, mint a fokozottan védett vörösgém.

Vajon szükségünk van még arra a pár száz hektárnyi földre, amit a lápoktól költséges belvízelvezetéssel a mai napig el póbálunk venni?

Szigetvári Csaba felvétele

Békaliliom (*Hottonia palustris*)
Szigetvári Csaba felvétele

Mocsári lednek (*Lathyrus palustris*)
Szigetvári Csaba felvétele

Lápi zsombékos
Lesku Balázs felvétele

Él és holt medrek

S vajon mi maradt a Rétköz területét egykor behálózó erekből, a Tisza vizét elosztó mellékágakból? Sajnos igen kevés: a Szebecse, Sebesdek, Zovány, Járat, Csenger, Kis-Tisza úgy eltűntek, hogy szinte még a nevük is feledésbe merült. A legtöbb mederszakasz megsemmisült, legfeljebb a szántók kisebb árcai jelzik az egykori folyás helyét.

Sajátos módon az egykori erek világából a tájegység legnagyobb belvízelvezető „márgyája”, a Belf-csatornarizta megmaradt a legtöbbet. Ezt a csatornát az 1860-as években ásták meg, azonban - szerencsénkre - néhol kilométeres, máshol pár száz méteres szakaszon a Kis-Tisza és a Szebecse természetes medrét vették igénybe. Ezeken a természetes kanyargósságokról megismerhetjük helyeken csodálatos módon az élő világ is sokat megismerhető arculatából: nyárra a sárga vízitők, a védett (s egykor a rétközi ember mindennapi étkezésében is fontos szerepet játszó) sulyom, a tüskés levelű kolokán, a békatutaj, a nyílfa, és számos más, a láptavi hínárnövényzetet idéző ritkaság lepi el a felszínt. Ezek a szakaszok remek búvóhelyet jelentenek a mocsári teknősök és a vidra számára, a madarak közül pedig a vízitők kiterülő levelein taposó vízityúkfélékkel találkozhatunk nagy tömegben.

Jobb sorsra érdemes holt medrek többfelé is akadnak. Többnyire keskeny nádas sávként kanyarognak rétek, rosszabb esetben a szántók mélyedéseiben. Mint zöld folyosók, jelentős szerepük lehet, és nem egy esetben bizonyos szakaszaik önmagukban is értékes, ritka élőhelyeknek (hírnarások, fészkelőhelyek) adnak otthont.

Nem járnánk ki ma is szívesen a Szebecse, vagy a Csenger patakok partjára fürödni, csónakázni, horgászni?

Szigetvári Csaba felvétele

A Belf csatornában tovább él Kis-Tisza
Szigetvári Csaba felvétele

Mocsári teknős (*Emys orbicularis*)
Somlai Tibor felvétele

Kanyargózó holt Kis-Tisza meder
Szigetvári Csaba felvétele

Rétek

A Rétköz nevét adó „rét” szavunk egykor vízzel borított nádas, lápos rengeteget jelentett. Mára a tájegység neve új értelmet nyert.

A Rétköz legjellemzőbb élőhelyei ugyanis a füzes ligetekkel tarkított füves-sásos legelők, kaszálók: a mai értelemben vett rétek. Jelenleg több ezer hektárt borítanak ezek a tavasszal sekély vízzel borított, nyárra kiszáradó területek. Az ármentesítést megelőző időkben hasonló élőhelyek biztosították a Rétközben a megélhetés egyik fő forrását, a szarvasmarha- és lótenyésztést. Az akkori ridegebb tartáshoz alkalmazkodott fajták jól hasznosították a savanyúfüvet, lápos, zsombékos, nádas foltokkal tarkított réteket. Ez a területhasznosítás biztosította és biztosítja a mai napig a Rétköz három védett orchidea-fajának fennmaradását is. Közülük leggyakoribb a - kizárólag a Kárpát-medencében élő - pompás kosbor, de egy-egy helyen a hússzínű ujjaskosbor illetve a mocsári napszi is fellelhető. A Rétköz különleges sajátossága, hogy - alföldi viszonyok között meglepő módon - hegyvidéki elterjedésű növények is élnek a réteken. Ilyen faj az erdeikáka, a védett bánásigás és az óriási termetű mocsári csorbóka. A vadon élő állatfajok közül ezeken a réteken keresi élelmét a minden településen fészket rakó fehér gólya.

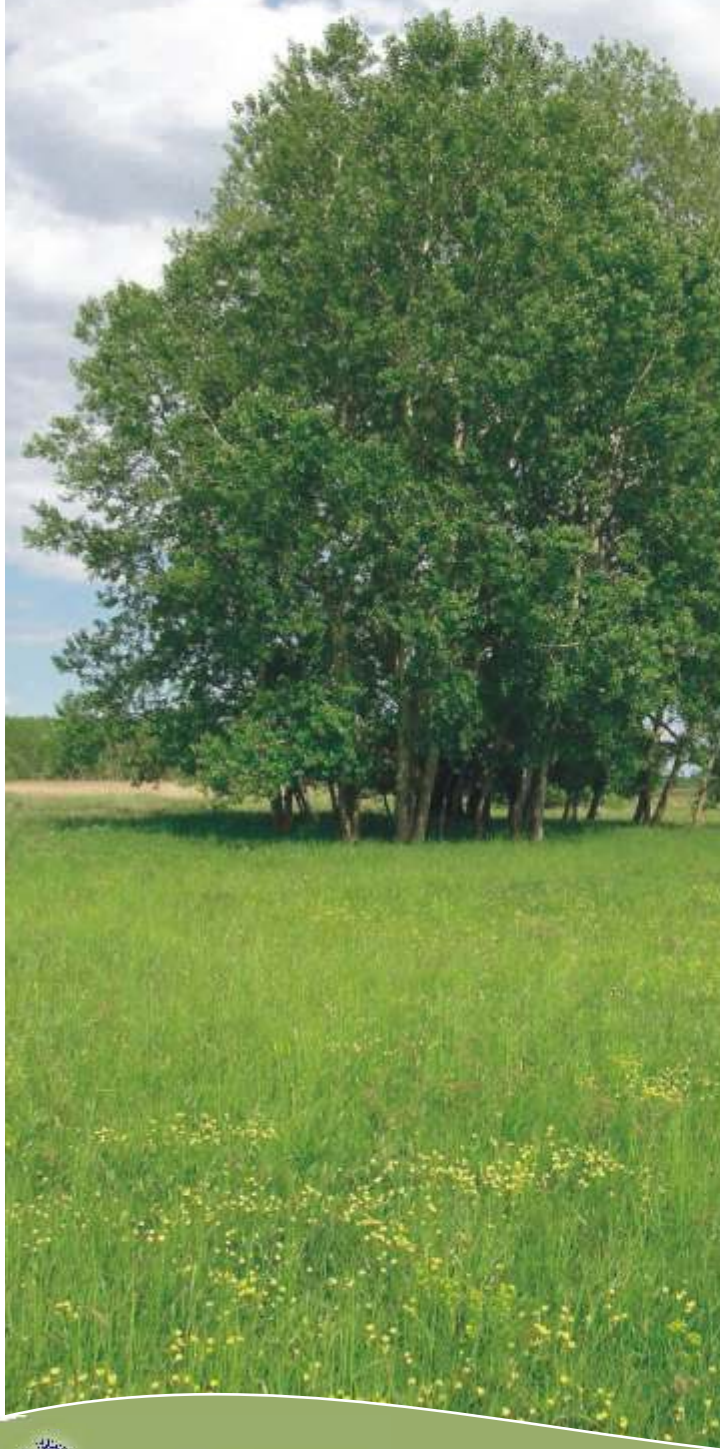
Mára az országos tendenciának megfelelően a Rétközben is egyre kevesebb a jószág, s a jelenlegi kényesebb fajták számára sem igazán kedveznek az itteni feltételek. Amennyiben növekszik az igény a szívósabb hazai fajtákból elállított miniségi élelmiszerre, úgy a jövőbe irányuló befektetés lehet a Rétköz természeti értékekben gazdag legelők, kaszálóinak megőrzése.

Fontos-e számunkra, hogy továbbra is legyenek rétek a Rétközben?

Lesku Balázs felvétele

Szigetvári Csaba felvétele

Hússzín ujjaskosbor
(*Dactylorrhiza incarnata*)
Szigetvári Csaba felvétele

Pompás kosbor (*Orchis elegans*)
Szigetvári Csaba felvétele

Mocsári n sz f (*Epipactis palustris*)
Oláh Imre felvétele

Szikesek

Az Alföld sajátos (többnyire nyugatra már el sem forduló) természetes élőhelyei a szikek. Olyan területeken alakulnak ki, ahol a talajvíz sajátos mozgása és a nagyfokú párologtatás miatt a sók felhalmozódnak a talaj felső rétegében. A szikeken igen különleges és gazdag élővilág fordul elő (gondoljunk csak a Hortobágyra!), ezért hazánkban ma minden szikes tó védett területnek minősül.

A szikek a ritka élőhelyek közé tartoznak a Rétközben, mégis érthetetlen módon - hisz mivel velésre nem alkalmasak - gyakran esnek beszántás áldozatává. Főként a Nyírséghez közeli, nyugati-déli peremterületeken fordulnak elő szikes tavak, rétek, legelők. A jellemző tavaszi vízborítás után az ilyen területek legsósabb részei nyárra „kivirágognak”, azaz felszínre kerül a fehér sziksó. A vonuló madarak - elsősorban tavasszal - el szeretettel keresik fel a tocsogós felszíneket. Az itt élő különleges növények között említendő az aprócska egérfarkfű, a megyénkben csak a rétközi szikeken ismert árpasás, illetve a kárpát-medencei bennszülött sziki szirózsa.

A szikek nagyra becsülték a szikes tavakat. 1772-ben így nyilatkoztak a helybeli jobbágyok: „Itató vizek bőségesen vannak, mégpedig oly sós tók is találhatóak, melyek mára az marhának só nem kívántatik”. Nyáron a kiszáradt mederben a sziksót összesöpörték, és szappantíftékkel lemosták.

Vajon ma is ilyen leleményesen használjuk a természet adományait, vagy vélt érdekeink okán erőszakot teszünk rajtuk?

Szigetvári Csaba felvétele

Sziki szirózsa (*Aster tripolium*)
Szigetvári Csaba felvétele

Kunhalmok

A természeti és kulturális örökség sokszor nem választható el egymástól. Ennek legékezebb példái a kunhalmok. A Kárpát-medencében, valamint a t lünk keletre es eurázsiai sztyeppéken a történelem el tti id kben (Kr. e. 2-3000 éve) él lovas népek sajátos mementókat hagytak maguk után. Temetkezési szokásaiknak megfelel en a sír fölé (kivált magas rangú elhunytak esetében) szabályos földhalmot emeltek. Ennek magassága több esetben meghaladta a tíz métert, átmér je akár 100 méter is lehetett. Ezeket a sírhalmokat - szaknyelven kurgánokat - hazai szóhasználatban némileg félrevezet en kunhalomnak hívjuk.

A Nagyalföldön történeti adatokon alapuló becslések szerint több tízezer lehetett bel lük; mára sajnos csupán néhány ezret ismerünk. Az elmúlt évezredek (de f ként az utolsó száz év) többségüket elpusztította. A ma ismert kunhalmok többsége - jöllehet a törvény kivétel nélkül természetvédelmi oltalmat biztosít számukra - is csupán néhány méter magas, a folyamatos szántás, elhordás miatt alig felismerhet .

A Rétköz területén (a tájegység nyugati felén) tucatnyi kurgán található. Közéjük tartozik hazánk egyik legszebb, legépebb kurgánja, a 12 méter magas ibrányi Fekete-halom, melynek régészeti feltárását a megye nemzetközi hír polihisztora, Jósa András kezdte meg. Különlegessége, hogy egy olyan védett növény - a macskahere - él rajta, amely a Rétközben egyetlen más helyen sem található meg. Sajnos a többi kunhalmunk rosszabb állapotban van, de például a közeli Balota-halom, vagy a vasmegyeri Apáti-hegy nev (valaha Árpád-kori templomnak is helyt adó) kurgán szintén jelent s tájképi élményt nyújt.

El deink képesek voltak több ezer éven át álló örökséget emelni számunkra. Ha ezeket sem becsüljük, vajon utánunk milyen emlék marad a kés bbi nemzedékekre?

*A Fekete-halom Ibrányban
Szigetvári Csaba felvétele*

*Macskahere
(Phlomis tuberosa)
Lesku Balázs felvétele*

Faóriások

A Rétközben nem is oly régen még kiterjedt erdőségek voltak. A XVIII. század végén az itt lakók még nagy tölgyes, kőrises, szilves, gyertyános erdőkről számoltak be. Mára hírmondó sem maradt ezekből, csupán a hullámtérben néhány kis foltot belátnak. Bár a belvízzel érintett területek sok helyen alkalmasak volnának hasonló fafajú erdőtelepítésre napjainkban is, ilyesmivel mégis ritkán találkozni.

Az ármentesített területen a fás növényzetet (a telepített tájidegen ültetvények: akácok, hibrid nyarasok mellett) a réteken, legelőkön, lápokban, útszéleken, árokparton álló fűzök és nyarok jelentik. Szerencsére ezekből még elég sok van, s nem egy tiszteletet érdemlő korú és méretű példányt is találunk közöttük. A legnagyobb faóriások suhanc korukban minden bizonnyal még látták a „régii Rétközt”, a vizek világát.

A Rétköz fűzfái, nyárfái nem csupán a szemnek szépek. Az idős fák odvai, lombkoronájuk ága-boga sok madárnak, kisméretűnek ad otthont. Árnyékuk a legelők jószágnak és gazdájuknak is enyhét ad. Éppen ezért fájó, hogy egyre többet vágnak ki közülük, s pótlásukról csak ritkán gondoskodnak.

A cserjés-bokros növényzet sok helyen felüti fejét. A nedves, lápos területeken legjellemzőbb a rekettyefűz (a „rakottya”), amely gömbölyded, hamvaszöld bokorcsoportjaival a rétközi táj egyik jellemző eleme. Az ártéri méhészetben jelentős szerepe volt, mert barkáit szívesen látogatják a méhek, s vastag vesszőit kasfonására használták.

Vajon a legidősebb faóriások megériák még azt a kort, amikor újra fenntarthatóvá válik a rétközi tájhasználat?

Vén fűz Beszterecen
Szigetvári Csaba felvétele

Nyárfamatuzsálem
Tiszakanyáron
Oláh Imre felvétele

Elszegényedett él helyek

természetről a Rétközben ma már sehol sem beszélhetünk, mégis jól felismerhetők azok az él helyek, amelyek a táj valódi arculatát őrzik. Mellettük azonban nagy arányban található olyan területek is, ahol az erőteljesebb emberi beavatkozás miatt lényegesen szegényesebb, a táj eredeti jellegzetességeit sokkal kevésbé tükröző életközösséget találunk.

Ilyenek a mesterségesen létrehozott halastavak, víztározók él helyei. A térség legnagyobb vízteste, a belvízvédelmi és horgászati célokat szolgáló Rétközi-tó helyén húsz éve még nagy kiterjedésű lág volt. Most a mesterségesen szabályozott mennyiségű, olykor szennyezéssel is terhelt víztestben ugyan élnek védett fajok (sulyom, vidra), és az eldugott öblökben a madárvilág is jelentős, sok évtized kell még a természeteshez közel álló biológiai sokféleség kialakulásához.

A szegényes él helyek közé tartozik a Rétköz másodlagosan újjáéledt mocsarainak egy része is. Nagy kiterjedésben találunk ugyanis olyan nádasokat, melyek helyén akár még 5-10 éve is szántó föld díszlett. A nagy költséggel létrehozott alagcsöves lecsapolórendszer, a szivattyúk, árkok, átereszek működtetése és karbantartása egyre kevésbé éri meg a gazdálkodóknak. Néhány év alatt ezeket a helyeket újra birtokba veszi a víz és az él világ. A parlag-mocsarakon azonban csak szegényes nádasok jönnek létre. Ennek ellenére ezek jelentőségét így sem szabad alábecsülni, hiszen sokfelé ezek a természet utolsó megmaradt szigetei. Ha hagyjuk érvényesülni a természetes folyamatokat, idővel gazdag madárvilág alakul ki a másodlagos mocsarakban, védett növényeink közül pedig a bennszülött kiskészkeszket talál otthonra ezeken a területeken.

Érdemes-e mindenáron elfoglalni azt, amit a természet úgyis visszahódít?

*Újjászületett mocsár
Szigetvári Csaba felvétele*

*Kiskészkeszke
(Cirsium brachycephalum)
Szigetvári Csaba felvétele*

Egy szebb jövő kilátásai

Jelenleg a természeti erőforrások túlzott használata jellemző a Rétközben, de már láthatók ennek korlátai. Az elmúlt másfél évszázad - érthető - küzdelme a kenyérterméskor földért, és a ma sem könnyű megélhetés kényszerei a táj lételemét adó víz egyoldalú és túlzott elvezetését eredményezték. Újabb fenyegetést jelentenek a klímaváltozással járó időjárási szélsőségek, a rekordokat döntő árhullámok, és az agresszíven terjedő tájidegen gyomok (az Amerikából származó magas aranyvessző és a gyalogakác több száz hektáron hódít a réteken, parlagokon, erdőtelepítésekben).

Meggyőzősítésünk, hogy a természeti erőforrásokkal - mindenekelőtt a vízzel - való okosabb, fenntartható gazdálkodás együttesen szolgálná mind az itt élő emberek jólétét, mind a természeti értékek fennmaradását. Sokhelyütt már ma sincs elegendő gazdasági erőforrás a belvízelvezető rendszerek fenntartására: egyre többfelé tapasztalható a visszamocsarasodás, az egykori tófenékek, lápok megvelésének felhagyása.

A természet védelme a Rétközben tehát nem öncél, hanem szükségszerűség és egyben új lehetőség. Milyen elrelépési irányok vázolhatók fel ennek szellemében?

- A tájegység természeti kincsei lehetőséget nyújthatnak munkahelyteremtésre, megélhetést segítő ökoturisztikai fejlesztésekre. Természeti területek helyi védetté nyilvánításával (ami a települési önkormányzatok jogköre) növelhető a település vonzereje.
- Bizonyos természeti területek, vizes élőhelyek fenntartására (különösen védett, és Natura 2000-es területeken) támogatások vehetők igénybe.
- A helyi adottságokra épülő, a természeti erőforrásokkal összhangban levő (bio)gazdálkodással tájjellegű és minőségi, újabb piaci szegmenst kihasználó termékeket lehet előállítani.
- Belvizes területeken a szántómegvelésnek ésszerű alternatívája az őshonos fafajú erdőtelepítés, amely hosszú távú gazdálkodásra és megélhetésre nyújt lehetőséget.
- A helyi, iskolai oktatással összekötött és attól független környezeti nevelés fejlesztése növeli a fiatal generációk felelősségérzetét, erősíti köztudatukat a szülőföldhöz.
- A fokgazdálkodás részleges visszaállítása a meglévő csatornahálózat felhasználásával, régi ér- és tómedrek újjáélesztésével az árvízvédelem, a halászat, a turizmus érdekeit szolgálhatja.

Egyesületünk, az Ifjú Botanikusok Baráti Köre kutatással és ismeretterjesztéssel igyekszik hozzájárulni a Rétköz jövőjéhez. 2008-2009 folyamán a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium pályázati támogatásával, partnerek (az E-misszió Természet- és Környezetvédelmi Egyesület, valamint a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság) bevonásával felmérést készítettünk a Rétköz (hullámtéren kívüli) összes természeti területéről. A mintegy 450 területen (több, mint 8000 hektár) 20 védett faj 150-nél is több állományáról, 24 típusú természetes élőhelyről készítettünk dokumentációt. Kérjük, amennyiben úgy gondolja, hogy közösen tudnánk tenni a Rétközért, keresse szervezetünket!

Vajon hogy fognak ránk tekinteni utódaink, ha megpróbáljuk összhangba hozni a természet és az ember érdekeit? És hogyan, ha nem?

Szigetvári Csaba felvétele

Szigetvári Csaba felvétele

Boros Gergely felvétele

Boros Gergely felvétele

Felhasznált irodalom

- Frisnyák Sándor (1980): Adalékok a Rétköz régi vízrajzához (A Szebecse folyó) - Szabolcs-Szatmári Szemle 2: 115-119.
- Kiss Lajos (1961): Régi Rétköz. - Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Kormány Gyula (2000): A Rétköz földrajza: A kistáj gazdaságának természeti- és társadalomföldrajzi alapjai. - Nyíregyházi F iskola Földrajz Tanszéke, Nyíregyháza
- Molnár Géza (2003): A Tiszánál. - Ekvilibrium Kiadó, Zalkod.
- Réfi Oszkó Magdolna (1997): Gazdálkodás a Rétközben a XVIII-XIX. században. - A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Levéltárának Kiadványai, Nyíregyháza.
- Pók Judit (1992): Szabolcs vármegye katonai leírása: 1782-1785. - Szabolcs-Szatmár Megyei Levéltár, Nyíregyháza.
- Takács Péter (1987): A dadai járás parasztjainak vallomásai 1772. - Szabolcs-Szatmár Megyei Levéltár, Nyíregyháza.
- Takács Péter (1988): A kisvárdai járás parasztjainak vallomásai 1772-b I. - Rétközi Múzeum kiadványa, Kisvárdá.

Kiadta: Ifjú Botanikusok Baráti Köre - www.ibbk.hu

Felelős kiadó: Lukács Attila

Szerző: Szigetvári Csaba

Szakmailag ellenőrizte: Lesku Balázs, Lukács Attila

Szerkesztő: Tömöri László

Címlap: Lesku Balázs felvétele

Hátlap: Boros Gergely felvétele

A történeti térképek forrása: Hadtörténeti Intézet és

Múzeum Hadtörténeti Térképtára

Példányszám: 1000

Megjelenés éve: 2009

Támogató: Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium
(K-36-08-00230A)

Nyomdai munka: START Rehabilitációs Kht. Nyírségi

Nyomda Üzeme

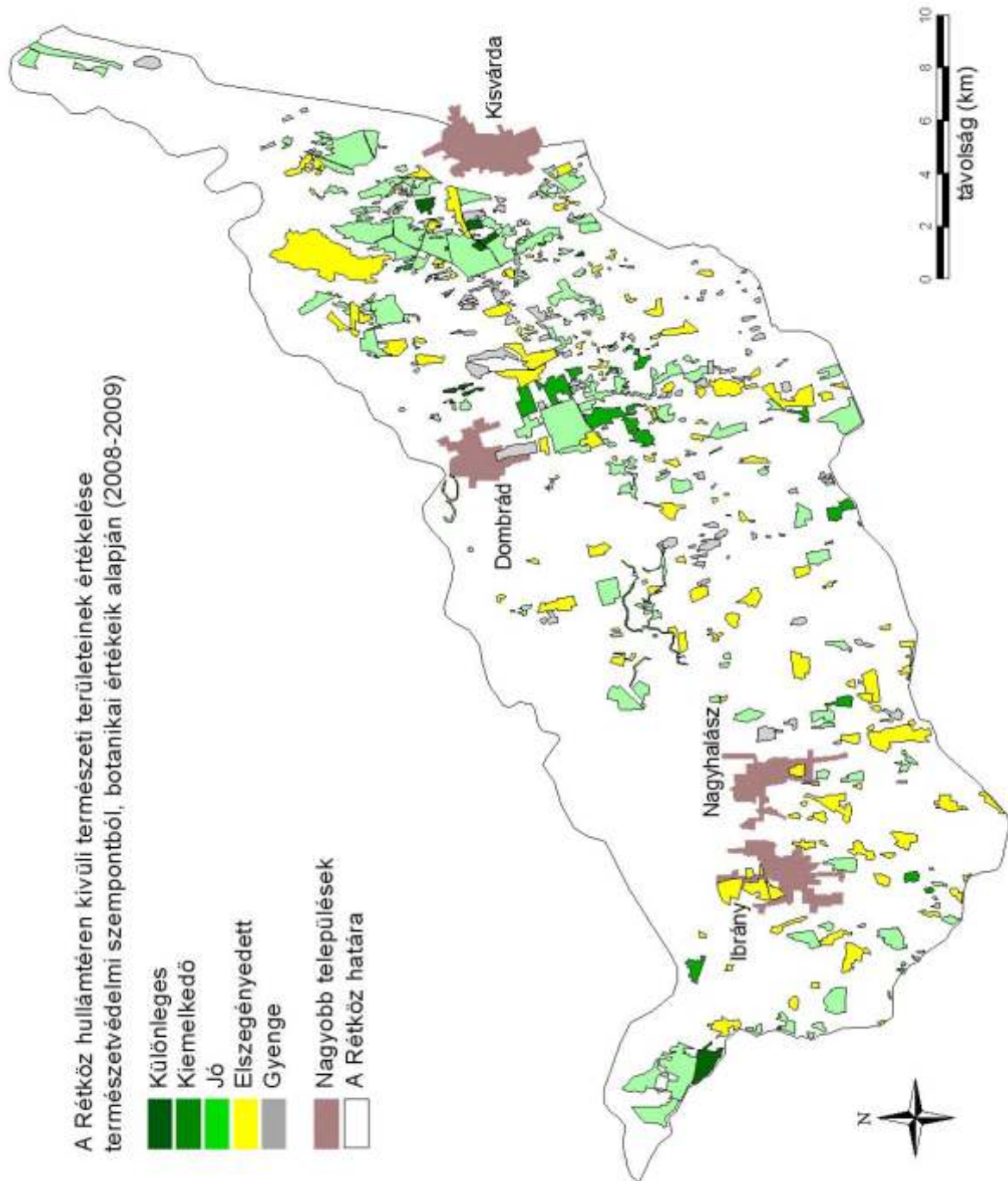

*Ifjú Botanikusok
Baráti Köre*

**Környezetvédelmi
és Vízügyi
Minisztérium**

A Rétköz hullámtéren kívüli természeti területeinek értékelése
természetvédelmi szempontból, botanikai értékeik alapján (2008-2009)

IBBK füzetek

Kiadta: Ifjú Botanikusok Baráti Köre
www.ibbk.hu

Támogató: Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium
(K-36-08-00230A)

Partner szervezet: E-misszió Természet- és Környezetvédelmi Egyesület
www.e-misszio.hu

*Ifjú Botanikusok
Baráti Köre*

**Környezetvédelmi
és Vízügyi
Minisztérium**

E-misszió
Természet- és Környezetvédelmi Egyesület